

Monumentnummer*: 531549

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijkmonument
Inschrijving register* 12 september 2014
Kadaster deel/nr 82655/132

Woonplaats* Nieuwegein
Gemeente* Nieuwegein
Provincie* Utrecht

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Jutphaas	D			4002
Jutphaas	D			4003
Jutphaas	D			1977
Jutphaas	D			1990

Omschrijving**

Cluster 50. Fortaanleg en aardwerken, waarin (resten van) geschutstopstelplaatsen, natte gracht met buitenoeveren en met (omleidings- en onderhouds) wegen.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVEREN EN (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN als basale onderdelen van het verdedigingswerk. Forten werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen, die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van de forten is, behalve dit gewoonlijk al tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd die bedoeld was om de defensieve kracht te vergroten, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en de contouren bepaalden en bestrate paden en appelplaatsen. Forten werden gewoonlijk omgeven door een of meer natte of droge grachten om eventuele nadering van de omwalling of het

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

fortterrein tot het laatst toe te belemmeren. De forten waren gewoonlijk slechts te bereiken via een of meerdere bruggen of via een smalle landengte. Waar om waterstaatkundige of andere redenen een permanente directe verbinding tussen binnen- en buitengebied bestond, was deze zodanig uitgevoerd dat hij niet of slechts met de grootste moeite te passeren was. Toepassing van vestingberren met ezelsruggen en hekwerken was hierbij gebruikelijk. Langs de buitenzijde van de grachten lag vaak een weg of pad, hetgeen zowel in de vorm van een gedekte weg (glacis / enveloppe) kon zijn aangelegd, als ook wel gelijk met, of zelfs boven maaiveldniveau. Deze wegen of paden konden verschillende functies hebben, uiteenlopend van openbare weg tot onderhoudspad, en ook van militaire, gedekte weg tot exclusieve toegangsweg naar het fort. Buiten de natte gracht bevindt zich bovendien vaak een (van oudsher en nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had, de Militaire Landsgrond. Het aardwerk van het Fort bij Jutphaas ontstond in eerste aanleg uit twee stervormige, aarden schansen, maar deze zijn vervolgens versterkt met gebouwde onderdelen die onder aardwerken gewerkt zijn. De zone van Militaire Landsgrond rond het fort is hier beperkt gebleven tot de buitenoever met de weg rond het fort, waarin enkele er deel van uitmakende werken, zoals een nauwelijks meer als zodanig herkenbare - want met beton versterkte - brug over de Plettenburgsche Wetering aan de zuidwestzijde van het fort. Verder maakten een vermoedelijk niet meer bestaande brug aan de oostzijde deel uit van de landsgrond, alsmede twee smalle stroken aan de noordwestzijde en de zuidoostzijde van het fort - in beide gevallen waterlopen met begeleidende paden.

Omschrijving

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN van het Fort bij Jutphaas. Het fort, dat dateert van 1819-1820, bestaat in hoofdzaak uit een relatief langgerekt, vrijwel symmetrisch, noord-zuid gericht aardwerk met wal en verschillende grondniveaus en met zes puntige bastions. De noordoostelijke en zuidoostelijke bastions, die zijn verbonden door een courtine in het verlengde van de Overeindseweg, zijn aanzienlijk ruimer van formaat dan de noordelijke, noordwestelijke, zuidelijke en zuidwestelijke. De aardwerken, waarin op meerdere plaatsen emplacements herkenbaar zijn, omsluiten het fortterrein of terreplein vrijwel geheel, terwijl het wachtgebouw en ook de andere bomvrije gebouwen (1846-1848 en 1871-1873) door aarde zijn gedekt. De 15 tot 30 meter brede gracht van het Fort bij Jutphaas, die in licht gebogen vorm de contouren van het fort volgt, is nog vrijwel compleet aanwezig; de afzonderlijke, halfronde gracht rond het wachthuis bestaat echter niet meer. Het fort is destijds op het acces van de Overeindseweg gebouwd, met als gevolg dat deze zuidelijk om het fort is omgeleid. Deze weg diende, net als het aan de noordzijde aangelegde, en eveneens nog grotendeels aanwezige pad als onderhoudspad. De oorspronkelijk met grenspalen aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had - de Militaire Landsgrond - valt in principe binnen de begrenzing van de bescherming.

Waardering

FORTAANLEG EN AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN van het Fort bij Jutphaas is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg met geschutselementen, aarden dekking voor verschillende functies, gracht, omleidingsweg als grens van (door middel van grenspalen aangeduide) militaire zone uit de periode 1819-1820 en gemoderniseerd en uitgebreid in 1846-1848 en 1871-1873.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en de overige complexonderdelen in het bijzonder.

* Het onderdeel is representatief omdat het verschillende fasen in de ontwikkeling van accesverdediging op grote schaal laat zien.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat het in sinds omstreeks 1875 vrijwel ongewijzigd staat het systeem van bescherming door middel van aarden dekking laat zien en omdat het grondplan, de nagenoeg complete gracht en de onderhoudsweg vrijwel onveranderd bewaard zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Fort